

BEvH.

Barbara van Houten

In het licht van de Mesdags

De
Mesdag
Collectie

Den Haag

Retourneren aan de informatiebalie s.v.p.

Inhoudsopgave

3	Barbara van Houten
4	Zaal 1 - Grote tuinkamer
15	Zaal 2 - Kleine tuinkamer
35	Zaal 3 - Kleine Colenbranderzaal
49	Zaal 4 - Grote Colenbranderzaal

Barbara van Houten

In het licht van de Mesdags

Barbara van Houten (1862–1950) was een eigenzinnige en veelzijdige kunstenaar die schoonheid en inspiratie vond in haar directe omgeving. Ze maakte intieme tekeningen, levendige aquarellen en kleurrijke olieverfschilderijen, maar verwierf in haar tijd vooral bekendheid met haar karaktervolle etsen – al is haar naam nu bij weinigen nog bekend.

Hechte familiebanden speelden een bepalende rol in haar kunst en artistieke ontwikkeling. Met steun en aanmoediging van haar familie, onder wie haar tante Sientje Mesdag-van Houten en oom Hendrik Willem Mesdag, ontwikkelde ze zich tot een vaardig en gerespecteerd kunstenaar.

Voor het eerst wordt haar werk nu getoond in het voormalige woonhuis van de Mesdags: een plek waar Van Houten kind aan huis was en vele kunstwerken maakte.

Portret van Barbara van Houten, ca. 1880-1901

Foto uit: Philip Zilcken, 'Barbara van Houten'. Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift 11 (1901), p. 799.

Zaal 1 - Grote tuinkamer

Hechte familiebanden

Barbara van Houten kwam uit een welgestelde Groningse familie die meerdere kunstenaars telde. Al jong koos ze voor een leven als kunstenaar, gestimuleerd en financieel ondersteund door haar familie. De warme banden vormden een vruchtbare bodem voor haar artistieke ontwikkeling.

Ze groeide op in het huis naast dit museum, dat gesticht was door haar oom en tante Mesdag-van Houten. Met hen had zij een levenslange, bijzondere band die gekenmerkt werd door artistieke samenwerking, inspiratie en wederzijdse steun.

Familie was ook een belangrijk thema in haar werk: Van Houten portretteerde familieleden regelmatig in intieme portretten, huiselijke scènes en op persoonlijke geschenken.

Steunafbeelding

Groepsportret. Achterste rij, v.l.n.r.: Alida van Houten (1868-1960), Aleid ten Bruggenkate; zittend, v.l.n.r.: Barbara Elisabeth van Houten, Martha Mesdag, Keetje van Houten, Mejuffr. Sina Blaupot ten Cate, Jans Mesdag, Anna ten Bruggenkate, Barbara Elisabeth Blaupot ten Cate; voorste rij: Daatje van Houten, Sientje van Houten (1876-1970), 1880-1885

Gerrit van Houten Archief, Groninger Archieven
Foto: Friederich Julius von Kolkow

**‘Barbara van Houten is een van die zeldzame,
bewondering afdwingende artiesten, die hun eigen
gang gaan wars van reclame en van c  teries’
– Philip Zilcken**

De huiskamer aan de Riouwstraat te Den Haag, bij daglicht, 1875-1931

watervverf en potlood op papier

Rijksmuseum, Amsterdam, aankoop uit het F.C. Waller-Fonds

Portret van Samuel van Houten, ongedateerd

olieverf op doek

Collectie Museum Panorama Mesdag, Den Haag

Met een vlotte penseelstreek schilderde Van Houten haar vader Samuel rustig achteroverleunend in zijn stoel. Let vooral op de manier waarop Van Houten met verf diepte en uitdrukking geeft aan zijn doorleefde gezicht. Voor haar vaders werk als politicus verhuisde het gezin Van Houten in 1868 van Groningen naar Den Haag. Barbara vergezelde haar vader soms op buitenlandse reizen en thuis spraken ze regelmatig over actuele en maatschappelijke onderwerpen.

Zelfportret, 1920-1950

olieverf op doek
Groninger Museum

In dit schilderij presenteert Van Houten zichzelf als een keurige Haagse dame. Ze is gehuld in een donkere mantel en heeft een brede hoed op het hoofd. Het zachte geel van haar blouse en het koele blauw van haar sjaaltje laten de rode gloed in haar gezicht extra naar voren komen. Haar licht opgetrokken mondhoek en doordringende blik verraden haar eigenzinnige en zelfverzekerde karakter: ze trok zich weinig aan van de mening van anderen.

Interieur met een lezende Frederick A. Leith-Ross en Marie Anna van Houten, 1890-1900

ets op papier

Rijksmuseum, Amsterdam, legaat van de heer S. Emmering, Amsterdam

Portret van Marie Anna van Houten, 1890-1900

ets op papier

Rijksmuseum, Amsterdam, legaat van mevrouw B. van Houten

Van Houten maakte deze ets van haar dierbare halfzusje Marie Anna. Het felle zonlicht en de schaduw van haar strohoed zorgen samen voor scherpe contrasten in haar gezicht. Na het overlijden van de tweede vrouw van haar vader Samuel nam Barbara de zorg voor zijn twee jonge kinderen op zich. ‘Marietje’ werd vaak door haar vastgelegd, tegen betaling; als kind kreeg ze een dubbeltje als ze stil mocht lezen, en een kwartje voor oogcontact.

Portretten van familieleden, pagina in een album aangeboden aan Sientje Mesdag-van Houten ter gelegenheid van haar zeventigste verjaardag (diverse vervaardigers), 1904

potlood en waterverf op papier
De Mesdag Collectie, Den Haag

Barbara van Houten, Hendrik Willem Mesdag,
Sientje Mesdag-van Houten en Hendrik Willem
Mouton Kamerscherm aangeboden aan Samuel van Houten ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag, 1907

ets, waterverf en kleur- en grafietpotlood op papier, met hout en zijde
Van Gogh Museum, Amsterdam, ter plaatsing in De Mesdag Collectie, Den Haag (Staat der Nederlanden)

Voor haar vaders zeventigste verjaardag maakte Van Houten dit kamerscherm, samen met de familie. Samuel wordt omringd door zijn kinderen en kleinkinderen. Ook het echtpaar Mesdag-van Houten kreeg een prominente plaats op het scherm. Dit benadrukt de diepe verbondenheid tussen de twee families. Daarnaast maakten Sientje en Hendrik Willem elk één kleine schildering binnen een door Van Houten gedecoreerd blad. De achterzijde bevat decoraties van kleinzoon Hendrik Willem Mouton en persoonlijke verjaardagswensen. Het geëtste bloemstilleven is gemaakt door Van Houten.

Sientje Mesdag-van Houten aan tafel bij lamplicht, ca. 1883-1890

ets op papier

Van Gogh Museum, Amsterdam, ter plaatsing in De Mesdag Collectie, Den Haag (schenking familie Visser 't Hooft)

Na het verlies van haar moeder vond de tienjarige Van Houten steun bij Sientje Mesdag-van Houten. Een jaar eerder was haar eigen zoontje overleden, Klaas. Ze ving Barbara op alsof zij haar eigen dochter was. Later leerde Van Houten als beginnend kunstenaar veel van haar tante, waaronder het schilderen van portretten. Daarnaast deelden ze jarenlang een atelier in het gebouw van Panorama Mesdag. Het was dan ook haar tantes mening waar Van Houten het meest waarde aan hechtte.

Brief van Barbara van Houten aan nicht Daatje [Alida van Houten] over haar band met de Mesdags, 16 november 1932

Groninger Archieven, 2107, 33

[vorige pagina, niet zichtbaar]

[...] De band die mij aan Oom en Tante verbond begon al toen ik als kind met Klaasje samen speelde. - en toen ik tante eens vroeg waarom ben gelui Oom en Tante altijd zoo vriendelijk voor ons was het antwoord.

[rechter pagina]

Kind ik zal nooit genoeg voor jelui kunnen doen om de schuld af te dragen die ik aan je moeder had toen zij mij door mijn ellende hielp na den dood van Klaas. - Vandaar ook dat moeder op hun verzoek bij Klaasje werd begraven. Het is misschien goed dit ook aan Martha en Bernard mede te deelen. - Een nalatenschap als die van tante is moeilijk te beredderen. vooral tot vernietigen ga ik niet gaarne over. - Ik heb Oom zooveel mogelijk verzorgd omdat ge natuurlijk van elkaar hield maar ook om terug te geven wat voor mij gedaan was. - Gaarne had ik brief 1 en 2 terug. - een verzoek u vriendelijk dit alles als vertrouwelijk te beschouwen. Dit zelfde verzoek ik aan Bernard en Martha.

[linker pagina]

Wanneer ik de brieven na kennisneming heb terug ontvangen schrijf ik u mede.-

Met hartelijke groeten

BEvHouten.

Ik hoop dat ge deze grief goed kunt lezen. Ik heb mijne handen wat bezeerd op de harde kanten van mijn houtwerk maar zij worden al beter. Derk wil misschien wel zoo vriendelijk zijn deze brief aan Bernard en Martha te laten lezen. -

Portret van de zeeschilder Hendrik Willem Mesdag, ca. 1877-1915

potlood op perkament
Rijksmuseum, Amsterdam

De blik naar beneden, het brilletje op de neus en de ontspannen houding suggereren dat Mesdag aan het lezen is; een intieme activiteit waarin Van Houten haar familieleden vaak vastlegde. Mesdag had grote waardering voor haar werk en noemde het 'even eigenwijs' als zichzelf. In 1891 lieten de Mesdags samen een atelier met appartement voor hun nichtje bouwen bovenin het Panoramagebouw, waar zij later op haar ooms verzoek zelfs enige tijd artistiek directeur was.

Bouw van het Museum Mesdag, ca. 1887

potlood op papier

De Mesdag Collectie, Den Haag

Bouw van het Museum Mesdag, ca. 1887

potlood op papier

De Mesdag Collectie, Den Haag

Zaal 2 - Kleine tuinkamer

Karaktervolle etskunstenaar

Barbara van Houten was in haar tijd een van de weinige vrouwelijke kunstenaars die etste. Rond 1880 woonde ze een jaar in Parijs, waar ze zichzelf de etstechniek vrijwel zelfstandig aanleerde. Haar scherpe observatievermogen en technische vaardigheid leidden tot krachtige etsen.

Dit bleef niet onopgemerkt door collega-kunstenaars en critici, die haar beschreven als 'een zeer bijzondere persoonlijkheid in de moderne etskunst'. Haar werk werd in binnen- en buitenland uitgegeven, tentoongesteld en bekroond met medailles.

Een deel van haar inspiratie vond ze in Den Haag zelf. Tussen 1884 en 1890 woonde ze twee jaar bij de Mesdags thuis. Te midden van de kunst in hun museum en woonhuis maakte ze tekeningen, etsen en illustraties met als onderwerp stilleven, interieurscènes en reproducties van de objecten uit de collectie.

Steunafbeelding

Hendrik Willem Mesdag aan tafel met Barbara van Houten in de salon op de eerste verdieping van het woonhuis, ca. 1910-1915.

Foto: Nationaal Archief/Collectie Spaarnestad/Fotograaf onbekend

Stilleven met vaas met petunia's, ca. 1880-1881

ets op papier

Van Gogh Museum, Amsterdam, ter plaatsing in De Mesdag Collectie, Den Haag (schenking familie Visser 't Hooft)

Portret van een onbekend meisje, ca. 1880-1890

ets op papier

Rijksmuseum, Amsterdam, legaat van mevrouw B. van Houten

In dit bloemstilleven contrasteren de dikke en grove lijnen van de achtergrond met de fijne lijnen van de tere petuniabladeren. Hoewel Van Houten enkel lijnetsen maakte, experimenteerde ze binnen deze techniek volop. In tegenstelling tot het bloemstilleven koos ze bij het meisje juist voor eenvoud: met lijnen die gelijkmatig zijn in dikte zette ze haar met overtuiging op papier. Grote delen van het papier liet ze hierbij ongemoeid.

Christus aan het kruis, ca. 1883-1890

ets op papier

Rijksmuseum, Amsterdam, schenking van mevrouw B. van Houten

Eugène Delacroix

Kruisoprichting, ongedateerd

krijt op papier

De Mesdag Collectie, Den Haag

Zoals bij al haar reproductie-etsen is dit geen exacte kopie. Ze probeerde de intenties van de kunstenaar te doorgronden en die te vatten in een ets. Rond 1890 maakte ze deze ets voor de Haagse kunstenaarsvereniging Pulchri Studio, naar een krijttekening van Eugène Delacroix uit de museumcollectie. De beweeglijkheid en schetsmatigheid ving ze in een veelvoud aan lijnen. Het is haar meest tentoongestelde ets. Deze was onder meer te zien in Chicago en New York.

Atelier van Hendrik Willem Mesdag, ca. 1880-1910

ets op papier

Rijksmuseum, Amsterdam, legaat van B. van Houten

In dit doorkijkje in het atelier van Mesdag heeft Van Houten de lichtinval zeer gedetailleerd vastgelegd. Strakke licht- en schaduwrijke banen doordringen hier de ruimte. Op sommige plekken lijkt ze zelfs delen van inkt weggekrast te hebben om het felle licht nog meer te benadrukken. Uit een latere foto van het atelier blijkt dat Van Houten het niet zo nauw nam met de exacte verhoudingen: de kast is in de ets duidelijk hoger.

Steunafbeelding

Hoek van het atelier van Hendrik Willem Mesdag, met scheepsmodellen op de kast, ca. 1915

albuminedruk

De Mesdag Collectie, Den Haag

Stoel met kussen en stoof, ca. 1886

ets op papier
Rijksmuseum, Amsterdam

Deze minutieus uitgewerkte ets verscheen in de eerste publicatie van de Nederlandsche Etsclub in 1886. Van Houten was vanaf de oprichting in 1885 lid van deze vereniging van prentkunstenaars. Aan de manier waarop ze verschillende materialen weergeeft, blijkt wel hoe goed zij de etstechniek beheerste. Kijk eens naar het fluwelen kussen of de houten voetstoof. Een onbekende beroemde buitenlandse etser prees haar werk zó hoog, dat hij haar tijdens een diner erkende als zijn meester.

Atelier van Hendrik Willem Mesdag, ca. 1883-1910

ets op papier

De Mesdag Collectie, Den Haag

Stilleven met vijzel, ketel en Zeeuwse knoop, ca. 1883-1910

ets op papier

Van Gogh Museum, Amsterdam, ter plaatsing in De Mesdag Collectie, Den Haag (schenking familie Visser 't Hooft)

Stilleven met vijzel, ketel en Zeeuwse knoop, ca. 1883-1910

pen in inkt op papier

Van Gogh Museum, Amsterdam, ter plaatsing in De Mesdag Collectie, Den Haag (schenking familie Visser 't Hooft)

Van links naar rechts, bovenste rij:

**Tafel met opengeslagen boek bij lamplicht,
ca. 1883-1890**

ets en pen in inkt op papier
De Mesdag Collectie, Den Haag

**Interieur met tafel, stoel en spiegel bij lamplicht,
ca. 1883-1890**

pen in inkt en potlood op papier
Van Gogh Museum, Amsterdam, ter plaatsing in De Mesdag Collectie, Den Haag (schenking familie Visser 't Hooft)

Van links naar rechts, onderste rij:

**Tafel met ketel en spiegel bij lamplicht,
ca. 1883-1890**

pen in inkt en potlood op papier
Van Gogh Museum, Amsterdam, ter plaatsing in De Mesdag Collectie, Den Haag (schenking familie Visser 't Hooft)

Tafel en spiegel bij lamplicht, ca. 1883-1890

ets op perkament
Van Gogh Museum, Amsterdam, ter plaatsing in De Mesdag Collectie, Den Haag (schenking familie Visser 't Hooft)

Sientje Mesdag-van Houten lezend aan tafel, ca. 1883-1890

ets op papier

Rijksmuseum, Amsterdam, schenking van mevrouw B. van Houten

Sientje Mesdag-van Houten lezend onder een lamp, ca. 1883-1890

ets op papier

Rijksmuseum, Amsterdam, schenking van mevrouw B. van Houten

Deze intieme etsen en getekende studies behoren tot Van Houtens serie Lamplichten. Dit zijn avondstudies van het interieur bij de Mesdags thuis waarbij Van Houten de werking van het licht in de donkere kamers onderzocht. Ze experimenteerde met lichtreflecties die werden gebroken door spiegels, het effect van verschillende lijndiktes op materialen als papier en perkament. Het zijn huiselijke scènes, waarbij haar tante vaak lezend onder een schemerlamp is toegevoegd aan de voorstelling.

Dit zijn objecten zijn verzameld door de Mesdags en dienden als inspiratie voor Barbara van Houten. Kun je ze allemaal vinden op de werken aan de muur en in de vitrines?

Vaas, Qajar Iran, 19de eeuw

koperlegering met zilver
De Mesdag Collectie, Den Haag

Wierookbrander in de vorm van een pauw, Qajar Iran, 19de eeuw

messing
De Mesdag Collectie, Den Haag

Kimura Toun

Wierookbrander met reliëfdecor van een draak, Japan, tweede helft 19de eeuw

brons
De Mesdag Collectie, Den Haag

Voetstoof met decor van manden met vruchten en bladeren, derde kwart 19de eeuw

hout en koper
De Mesdag Collectie, Den Haag

Ketel, Qajar Iran, ongedateerd

koperlegering met tin
De Mesdag Collectie, Den Haag

Etsplaat: Ex Libris voor August Sassen, 1908

koper

Huis van het boek, Den Haag

Ex Libris voor August Sassen, ca. 1908

ets op papier

Van Gogh Museum, Amsterdam, ter plaatsing in De Mesdag Collectie, Den Haag (schenking familie Visser 't Hooft)

Zonsopgang uit de prentenserie Six eaux-fortes par Mlle B.E. van Houten, nr. 5, 1886

ets op perkament

De Mesdag Collectie, Den Haag

Deze ets, gemaakt naar een schilderij van Camille Corot, maakt deel uit van een serie etsen. Na haar studie aan de Rijksakademie in Amsterdam stelde Van Houten aan de Mesdags voor reproductie-etsen te maken van Franse schilderijen uit hun collectie. Met hun steun en in samenwerking met de Parijse uitgever Boussod, Valadon & Cie. verscheen in 1886 een luxe portefeuille met zes etsen. Deze bijzondere uitgaves gaven haar als beginnend kunstenaar direct internationale zichtbaarheid.

Camille Corot, Zonsopgang, ca. 1870-1872

olieverf op doek

De Mesdag Collectie

Bekijk het echte schilderij van Corot in de vaste collectie op de 2de verdieping

Brief van Barbara van Houten aan Daatje [Alida van Houten] over het maken van reproductie-etsen voor haar eerste album, 1 december 1932

Groninger Archieven, 2107, 33

[linker pagina]

[...] Vader gaf ons ook op eens een tweede moeder. – waar wij allen pas onze moeder verloren hadden gaf dat over en weer ook dikwijls weinig genoegen. – Vader en Martien maakten dezelfde fout van te wenschen en in Vaders geval te bevelen ma te zeggen. Wij noemden haar altijd Duitsche Mina en ik geloofde toen reeds dat het beter geweest was het zoo te laten vermoedelijk waren we er vanzelf toe overgegaan.- Achterna bekeken nu je je leven ziet als een afgelegde weg, moesten ze allen te veel werken. – Ma is er aan overleden en ik vrees Marietjes moeder ook ofschoon we geen moeilijke kinderen waren. – We hadden een heilige angst voor vader toen ik leerde mijn zenuwen te beheerschen en met vader rustig de zaken te bespreken kwam alles in orde maar het heeft lang geduurd. Het groote verschil tusschen [...] Noor en mijzelve is dat ik nooit gedacht heb dat ge recht had te zijn in het huis

zie volgende pagina voor vervolg transcriptie

[rechter pagina]

van je ouders en achterna moet ik er om lachen hoe komiek mijn vertrek er uit was. – Ik was negentien jaar had juist mijn examen gedaan en zocht lessen: eenigen had ik er reeds. Ik was den geheelen dag uit geweest en moest mij des avonds door ma laten gelukwenschen. Ma zat te lezen en zeide wel geluk gewenscht naar [...] onze drempel had alschoon van je kunnen zijn. Ik vertrok hier over nadenkend. Ik had kunnen trouwen met ma's broeder die altijd allerliefst voor mij was geweest. Op dat oogenblik lagen mijn aspiraties om met jelui Sam te spreken zeker niet in die richting. – Ik ging rechtstreeks naar Oom en Tante vroeg of ik gedurende een jaar wat van hun kon verdienen maakte daarvoor de etsen uit het eerste album en zat een week later eenzaam op een paar kamers. Voorloopig vond ik het prettig maar onwennig - Op 't oogenblik heb ik er geen tijd voor maar soms bekruipt mij de lust de ondervinding te beschrijven van de ongetrouwde dochter in huis die zooals ik laatst las ten laste van haar familie komt[...] mijn ondervinding is dat de familie

[volgende pagina, niet zichtbaar]

meer ten laste van de dochter komt.

Tekening van Dekselvaas van het kaststel Dag en nacht, ca. 1885-1888

pen in inkt en potlood op papier
De Mesdag Collectie, Den Haag

Interieur van het atelier van Hendrik Willem Mesdag, ca. 1883-1915

pen op papier
Jan Menze van Diepen Stichting

Tekening van Wierookbrander met reliëfdecor van een draak, ca. 1883-1890

pen in inkt en potlood op papier
De Mesdag Collectie, Den Haag

In 1888 maakte Van Houten pentekeningen van kunstobjecten uit de verzameling van de Mesdags. Een deel hiervan verscheen bij artikelen over het Museum Mesdag en de Haagsche Plateelbakkerij Rozenburg, waar Mesdag aandeelhouder was. Deze liggen in de vitrine achter u. De opdracht kwam vermoedelijk via de Mesdags, die zo hun nichtje steunden én hun museum promootten. Van Houtens tekeningen zijn vrij en schetsmatig van aard; niet elk detail is uitgewerkt. Vergelijk ze zelf met de originele objecten in de vitrines.

Dode vogels, ca. 1880-1893

ets en drogenaald op papier
De Mesdag Collectie, Den Haag

Indrukwekkend is het diepe zwart dat Van Houten in haar etsen wist te bereiken – geen ‘dood zwart maar een levende donkerte’, aldus een kunstcriticus in 1923. Ook in de donkere delen zijn nog steeds de individuele zwarte lijnen zichtbaar die als tastbare draden op het papier lijken te liggen. Soms ging ze over de grenzen van het materiaal waardoor juist vale, lichte plekken ontstonden, zoals in de rechtervleugel van de grote vogel.

**Illustraties bij het artikel ‘Het Museum-Mesdag’
in Eigen Haard: Geïllustreerd Volkstijdschrift,
van Jeronimo de Vries, 1888**

De Mesdag Collectie, Den Haag

**Illustraties bij het artikel ‘De Haagsche
plateelbakkerij “Rozenburg”’ van Leo Simons Mz.
in Eigen Haard: Geïllustreerd Volkstijdschrift.
Haarlem: Kruseman & Tjeenk Willink, 1888**

Allard Pierson, Universiteit Amsterdam

Theo Colenbrander

Vaas, 1886

aardewerk
De Mesdag Collectie, Den Haag

Puntkelk, 1886

aardewerk
De Mesdag Collectie, Den Haag

Vaas, 1887

aardewerk
De Mesdag Collectie, Den Haag

Wandbord, 1887

aardewerk
De Mesdag Collectie, Den Haag

Steunafbeelding

**Vertrek in het woonhuis van Hendrik Willem Mesdag
en Sientje Mesdag-van Houten aan de Laan van
Meerdervoort 9 in Den Haag, ca. 1915**

ontwikkelgelatinezilverdruk

De Mesdag Collectie, Den Haag

Zaal 3 - Kleine Colenbranderzaal

Verandering naar kleur

Haar bloeiende kunstenaarscarrière kwam op een lager pitje te staan toen Van Houten in 1890 terugkeerde naar het ouderlijk huis om voor haar halfbroertje en -zusje te zorgen. Ze bleef werken, maar steeds vaker in andere media, zoals aquarel en olieverf. Rond 1910 stopte ze definitief met etsen. Haar gezondheid nam af, en de fysieke inspanning voor het etsen vroeg veel van haar.

Bovendien trok kleur haar steeds meer. Het kreeg een centrale rol in haar werk. Inspiratie vond ze dicht bij huis in de ogenschijnlijk gewone dingen.

Haar grotere schilderijen maakte ze in haar atelier in het Panoramagebouw, waar ze ongestoord kon werken. Ze verhuisde hier in 1931 naartoe en richtte zich tot haar overlijden in 1950 volledig op haar kunst.

Barbara van Houten in een stoel met een hondje op haar schoot, ca. 1935-1950

**‘Niet één bepaald ding is mooi maar ieder ding.
[...] een mens die op straat loopt is mooi,
een stoel, een pot, een glas met bloemen is mooi,
zó als het er staat.’
- Barbara van Houten**

Theo Colenbrander (ontwerp)

Tapijt 'Visschen', ca. 1996

scheerwol

Dit tapijt is gemaakt in 1996 naar het ontwerp van Theo Colenbrander. Het dankt zijn naam aan de visachtige vormen in het oranje vlak.

Ook bij Van Houten thuis aan de Riouwstraat lag een tapijt van Colenbrander. Daarnaast verzamelde ze zelf werk van de ontwerper, dat ze na haar dood naliet aan het Groninger Museum.

Handwerkende Cato van Houten en lezende Marie Anna van Houten in het huis aan de Riouwstraat 6, te Den Haag, 1875 -1931

watervarf en krijt

Rijksmuseum, Amsterdam, aankoop uit het F.C. Waller-Fonds

Stilleven met glazen vazen en pompoenen, 1890-1940

potlood en waterverf op papier
Particuliere collectie

Van Houtens stillevens vertonen duidelijke overeenkomsten met die van Sientje Mesdag-van Houten. Werkend zij aan zij in het atelier, kozen ze vaak voor dezelfde onderwerpen, zoals fruit en pompoenen.

Steunafbeelding: Sientje Mesdag-van Houten

Stilleven met pompoenen en appels, ca. 1870-1909

waterverf op papier
De Mesdag Collectie

Stilleven met een glazen vaas, pompoenen, paprika's en druiven, 1900-1950

potlood en waterverf op papier
Particuliere collectie

Van Houten speelde in deze twee stillevens met kleur, materiaal en lichtreflectie. Bij elk werk legde zij een net iets andere focus. In het linker werk ligt de nadruk op de complexe weerspiegelingen van de ramen in de gladde, doorschijnende vazen. In de andere aquarel combineerde ze sterk uiteenlopende texturen: een zwaar Perzisch kleed, stugge pompoenen en matte druiven tegenover glanzende paprika's en aubergines. De felle kleuren zijn kenmerkend voor haar latere aquarellen.

Stilleven met bloemen en aardewerk op tafel, 1891-1950

olieverf op doek
Particuliere collectie

Stilleven met klaprozen en glazen vazen op tafel, 1891-1950

potlood en waterverf op papier
Particuliere collectie

Op deze aquarel stelde Van Houten het fragiele rode blad van de klaproos tegenover de reflecterende, glazen vazen. De aquarel wijkt af van andere bloemstillevens die Van Houten heeft gemaakt, zowel door de bijzondere uitsnede van de voorstelling als de combinatie van kleuren. Met waterverf werkte ze de potloodschets uit. Delen van het papier liet ze onbedekt. Het wekt de indruk dat het werk niet volledig is voltooid en geeft de compositie een moderne uitstraling.

Panelen met zonnebloemen, 1932-1950

hout

Particuliere collectie

Op 70-jarige leeftijd maakte Van Houten een opvallende keuze: ze begon met het maken van houtsnijwerken. De ervaring die ze in het begin van haar carrière in Parijs met houtgravures had opgedaan, kwam daarbij goed van pas. Ze richtte zich uitsluitend op bloemmotieven. De zonnebloemen en bladen doorbreken subtiel de randen van het houten frame, wat zorgt voor een speelse compositie. Mogelijk dienden ze als decoratief onderdeel van een meubelstuk, bijvoorbeeld als paneel voor kastdeuren.

Stilleven met rode vaas met bloemen, 1949

potlood en waterverf op papier
Particuliere collectie

‘Ik zou nog honderd jaren willen schilderen,’ zei Van Houten in 1948, ‘zo heerlijk is het’. Ze wilde zo veel mogelijk op zichzelf zijn zodat ze door kon werken aan haar schilderijen. Dit ondanks haar zwakke gezondheid en haar inmiddels hoge leeftijd. Dat ze bleef schilderen tot het einde van haar leven blijkt uit dit kleine, kleurrijke bloemstilleven. Het is een van de weinige werken die ze dateerde: 1949, slechts een jaar voor haar overlijden.

Portret van mevrouw Van der Gaag (haar naaister), ca. 1939-1950

potlood en waterverf op papier
Particuliere collectie

Portret van Jan van Houten, 1907-1949

olieverf op doek
Particuliere collectie

Schilderen naar een levend model leerde Van Houten van haar tante. Het was een van haar favoriete genres maar niet het makkelijkste, omdat je volgens haar ook de innerlijke wereld van de persoon moet vastleggen. Ze portretteerde daarom vaak mensen die ze goed kende. In dit geval schilderde Barbara haar lezende broer Jan met een losse, grove penseeltoets. Ze had aandacht voor karakteristieke details, zoals de rimpels in zijn nek en op zijn voorhoofd.

Hoek van de huiskamer aan de Riouwstraat 6, Den Haag, 1890-1931

watervarf op papier

Van Gogh Museum, Amsterdam, ter plaatsing in De Mesdag Collectie, Den Haag

Gezicht in tuin, 1875-1931

watervarf, potlood en krijt op papier

Rijksmuseum, Amsterdam, schenking van mevrouw M.A. van Houten, Zeist

Deze aquarellen maakte Van Houten thuis aan de Riouwstraat, tussen de huishoudelijke en zorgtaken door.

Watervarf was dan een ideaal middel: het nam weinig ruimte in, droogde snel en kon gemakkelijk worden gebruikt. Ze begon altijd met een potloodtekening, die ze in veel gevallen deels zichtbaar liet, zoals in Gezicht in tuin. Het creëert een interessant contrast met de vloeiende kleuren en geeft de voorstelling een schetsmatig karakter.

Schets van twee zittende vrouwen en twee staande figuren, 1900-1950

krijt op papier
Particuliere collectie

Schets van twee jonge kinderen en tulpen, 1900-1950

potlood en waterverf op papier
Particuliere collectie

Portret van Annie Sakkee (haar huishoudster en gezelschapsdame), 1930-1950

potlood op papier
Particuliere collectie

Portret van Marie Anna van Houten, 1920-1950

potlood en kleurpotlood op papier
Particuliere collectie

Landschap in Otterlo met bomen, 1930-1950

potlood en kleurpotlood op papier
Particuliere collectie

Landschap bij water in Noorwegen, 1878-1930

potlood op papier
Van Gogh Museum, Amsterdam, ter plaatsing in De Mesdag Collectie, Den Haag (schenking familie Visser 't Hooft)

Tekenen vormde de basis van Van Houtens kunst. Het stelde haar in staat om snel ideeën vast te leggen en haar etsen en schilderijen voor te bereiden. In haar schetsboeken is goed te zien dat ze aangetrokken werd door een veelzijdigheid aan onderwerpen, variërend van alledaagse taferelen tot portretten en natuurstudies. Daarnaast bieden ze ook een kijkje in Van Houtens manier van werken, zowel in zwart-wit als in kleur.

Blader hier zelf door de verschillende schetsboeken van Barbara van Houten die hier in de vitrine liggen. Veel van deze schetsboeken zijn in privébezit. Daarnaast zijn ze kwetsbaar en daardoor niet altijd te zien. Speciaal voor deze tentoonstelling hebben we een deel van de tekeningen gefotografeerd.

Zaal 4 - Grote Colenbranderzaal

Geïnspireerd door het bijzondere werk van Barbara van Houten? Maak hier je eigen kunstwerk. Zoek een plek, pak een papier en schets wat er op de tafel staat. Een bloemstilleven, een fragment van de zaal of een doorkijkje naar de tuin? Klaar met je werk? Voel je vrij om het op te hangen aan de muur.

Audioverhaal

Neem plaats, leun achterover en luister naar een interview met conservator Merle Janssen over de tentoonstelling.

Lengte: 23 minuten

Thuis verder luisteren?
Scan de QR code of
kijk op onze website.

De techniek van het etsen

Etsen is een grafische druktechniek. Je tekent met een etsnaald in een dunne waslaag die op een koperen plaat is gesmeerd. Vervolgens wordt de plaat in een zuurbad gelegd, waardoor de tekening in de plaat wordt gebeten. Ten slotte maak je een afdruk van de plaat op papier. Het is een arbeidsintensief proces dat tijd en vaardigheid vraagt.

Van Houten ontdekte de techniek bij toeval in Parijs, toen ze een doos etsbenodigdheden in een etalage zag liggen. Met een korte uitleg van de verkoper en het bekende instructieboek van kunstenaar Maxime Lalanne bracht ze zichzelf de techniek bij. Vermoedelijk kreeg ze ook advies van de Nederlandse etser en kunstcriticus Philip Zilcken, die later haar werk op tentoonstellingen onder de aandacht bracht.

Benieuwd hoe een ets wordt gemaakt?

Bekijk de video hieronder.

Lengte: 1.32 minuten

Detail van Atelier van Hendrik Willem Mesdag, ca. 1880-1910

ets op papier

Rijksmuseum, Amsterdam, legaat van B. van Houten

De zorg voor de nalatenschap

Van Houten speelde een sleutelrol in het beheer en behoud van de nalatenschap van de Mesdags. Na hun dood zorgde ze voor de inventarisatie en toeschrijving van hun kunstwerken. Ook toen de directeur van Museum Mesdag in 1926 de vaste opstelling veranderde, kwam Van Houten fel in verzet. Dat ging namelijk in tegen de afspraken zoals die waren vastgelegd met de Mesdags. Na correspondentie met de minister werd de oorspronkelijke inrichting hersteld.

Wat betreft haar eigen nalatenschap was ze nuchter en wilde ze haar nabestaanden niet met te veel werk opzadelen. 'Wat ik zelf gemaakt heb, moet na mijn dood verkocht worden. Als het wat waard is, brengt het wat op. En anders kunnen liefhebbers het voor een klein prijsje kopen.'

Portret van Barbara van Houten, ca. 1910-1940

Particuliere collectie

Veel meer dan alleen kunstenaar

Naast kunstenaar was Van Houten ook kunstverzamelaar, teken- en etslerares, collectiebeheerder en tentoonstellingsmaker. In 1898 maakte ze samen met haar tante deel uit van de driekoppige Commissie van Beeldende Kunst voor de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid. Hier was zij mede verantwoordelijk voor de selectie van vijftig kunstenaressen.

Vanaf 1909 was ze artistiek directeur van Museum Panorama Mesdag. Ze leidde de restauratie van het gebouw, ontving belangrijke gasten en organiseerde tentoonstellingen van de Mesdags. In 1938, op aandringen van anderen, stelde ze hier ook haar eigen werk tentoon.

De combinatie van het werk, de zorg voor haar oude vader en haar rol binnen het ouderlijk huis was zwaar. In het atelier vond ze vrijheid: 'mijn vrijgevochten uren', noemde ze die. Twee jaar voor haar dood blikte ze terug: 'Ik heb gesloofd en gesjouwd, mijn hele leven, dat is alles'.

Portret van Barbara van Houten, ca. 1890-1910

matte daglichtcollodiumzilverdruk

Van Gogh Museum, Amsterdam, ter plaatsing in De Mesdag Collectie, Den Haag (schenking familie Visser 't Hooft)

Foto: Antonie Johan Marinus Steinmetz

Colofon

Conservator

Merle Janssen

Bruikleengevers

Rijksmuseum, Amsterdam

Groninger Museum

Groninger Archieven

Museum Panorama Mesdag, Den Haag

Allard Pierson, Universiteit Amsterdam

Jan Menze van Diepen Stichting, Slochteren

Huis van het Boek, Den Haag

Particuliere bruikleengevers

